

BRONZKORI HALMAZLELETEK *

Ezen közlemény a „Szabolcsvármegyei múzeum“ és részben a környék bronzkorszaki tárgyainak ösmertetésén kívül bizonyítja, hogy a mi magas fokon álló bronzkori kultúránknak a tőlünk nyugotra eső kultúrával közvetlen összefüggése nem volt;

hogy ezen kultúra már magas fejlődéssel érkezett hozzánk és itt önállóan még magasabb fokra emelkedett.

Főczélja azonban kutatni azon ős forrás utait, melyeken ezen kultúra hozzánk hatolt.

Ezen céloknek elérésére szükségesnek tartjuk nem csak egyes, hanem összes bronzkorszaki tárgyainknak ösmertetését, hogy azoknak alapján esetleg téves állításaink megczáfolhatók vagy helyesbíthetők lehessenek.

A tárgyak legtöbbször bármily tüzetes, tehát hosszadalmas leírása nemcsak fárasztó és unalmas, hanem nincs olyan ügyes rajzoló, aki annak alapján a tárgyakat híven, kifogástalanul tudná előttünk feltüntetni; már pedig csekélynek látszó eltérések is szakemberek előtt fontosak lehetnek.

A vaskos kötetre terjedhető céltalan leírás helyett Kiss Lajos múzeumi örök jegyzetekkel kísért pontos rajzait bocsájtjuk bírálat alá. A mellékelt táblákra vonatkozó, szükségesnek mutatkozott jegyzetek az egyes leletekre kellő tájékoztatást nyújtanak.

Végül, mivel a „Nyírség“ bronzkultúrájának beható útja és annak más vidékekkel való összefüggése csupán analógiák alapján deríthető ki, amelynek szakirodalmi szerény könyvtárunkban fogyatékos, igen kérem azokat, akik ezen szerény sorokat figyelmükre érdemesnek tartják, legyenek szívesek törekvésünket közléseikkel és bírálatukkal támogatni, mert hiszen csak véleményeket, nem pedig dogmákat állítottunk fel.

Nyíregyháza, 1917. Január 1.

Dr. Jósa András
a „Szabolcsvármegyei múzeum“
igazgatója

SZÖVEG A TÁBLÁKHOZ

Apagy (I—III. t.). A vasútépítés alkalmával, az állomásépülettől száz lépésnyire az anyagárokából előkerült, a találók által szétvert agyagedényben tárolt halmazlelet. 12 bronzrögöt nem rajzoltak le. A bronzrögök igazolják, hogy a tárgyak itt készültek. Összesen 71 tárgy. A lelet bizonyítéka annak is, hogy a három különböző típusú sarló u. m. a horgos, sarkos, és csecsnyúlványos sarlók ugyanegy időben voltak használatban, valamint a köpüs balták (54—56. sz.) és a szárnyas balták is. Az utóbbinak felső vége van a táblán feltüntetve (58. sz.).

Balsa (IV.—IX. t.). Halmazlelet. Agyagedényben találták, melyet a találók szétörtek. Az egész lelet 148 darabból áll, Dr. Saáry Sándor városi orvos tulajdona. 24 bronzrögöt nem rajzoltak le. A sok sarló szorgalmas földművelő lakosságra vall. A bronzrögök azt bizonyítják, hogy a lelet egy bronzöntő mester elrejtett kincse volt.

Berkesz, Csonkásdülő (X—XV. t.). Az „Agár“ csárda mögött, 1860 körül, egy rakáson találták. Gróf Vay Gáborné sz. gróf Zichy Mártha ajándéka. Összesen 110 darab. A sok fűrész azt bizonyítja, hogy bronzkorszaki népünk finomabb famunkák készítésével is foglalkozott. 39 darab bronzrögöt és 1 darab, két méter hosszú 1 cm széles papírvékonyágú összegyűrött bronzszalagot nem rajzoltak le.

Bezdéd (XVI. t.). Halmazlelet. A nyíregyháza—ungvári vasút építése alkalmával, a bezdédi határban találták és a budapesti Nemzeti Múzeum tulajdona.

Bodrogzsadány (XVII—XIX. t.). Egy nagyobb halmazlelet részlete. Találták Bodrogközön Bodrog-Zsadányban erdőirtás alkalmával, egy rakáson, igen sok egyéb bronz tárggyal együtt. Virányi János kenézlii körjegyzőnek csupán ezt a 27 darabot sikerült megmenteni, melyeknek némely része a falusi kovács kohójából került elő. A 81. számú madár alak valószínűleg tengelyvégszeg felső vége, amilyeneket már másutt is találtak. Bizonyítéka e tárgy annak, hogy az ilyen madáralak nemcsak Hallstatt vagy La Tène kultúrának terméke, hanem a bronzkultúrával keletről hatolt be hozzánk.

Bököny (XX. t.). Geszterédi munkások Bökönyben, szőlőtalaj mélyítés alkalmával, nagyobb halmazleletre akadtak. Bálint János geszterédi ref. lelkésznek csupán ezt az 5 lándzsát sikerült megszerezni, melyek közül a 3. számú mind nagysága, mind díszítése miatt párját ritkítja.

Buj (XXI. t.). A 2 kést, 8 kopott élű fűrész és 3 tűt, a 10. sz. lapos-, a 9. és 11. sz. csészés fejecsel, a Nyírvizek gyűjtő csatornájának készítése alkalmával, a munkások által megsemmisített agyagedényben, egy rakáson találták. Schreiber József mérnöktől. 13 darab.

Demecser (XXII—XXIII. t.). Demecser községtől délkeletre, mintegy három kilométernyire fekvő *Badarász-sziget* nevű dűlőben találták. A lelet nagy része elkallódhatott. Elek László földbirtokostól 18 darab.

Gemzse (XXIII. t.). Egy nagyobb halmazleletből csak 6 tárgyat sikerült egy kisvárdai üzérkedőtől megszerezni. Leletkörülmények ismeretlenek.

Gégény (XXIV. t.). Öble körül sűrűn bordázott, de a találók által megrongált cserépedényben (11. sz.) elrejtett, nagyobb leletnek 10 darabból álló csekély részlete.

Gyulaháza (XXV. t.). Óshalom. Gyulaházától délre egy kilométernyire, Liptay Béla birtokán, egymástól mintegy 200 lépésnyi távolságban egy nagyobb és egy kisebb óshalom van. A nagyobbik már az őskorban kifosztott, 7 méter mélységben, sok jellegzetes bronzkorszaki díszítésű, több edénynek töredékét találtuk, melyeket a halom középmagasságának délkeleti szélének közepében, egy rakásra helyeztük és amelyek valószínűleg még ma is ott vannak. A halom felületétől 30 cm mélységben szépen egymás mellé helyezett kilenc embernek csontmaradványait találtuk, de csak két ép csontváznak volt meg a koponyája. A csontokkal együtt kis ezüst érmet is találtunk, melynek tanúsága szerint, az 1240. évi tatárjárás elől menekülők visszatérésük után takaríthatták el kegyelettel a még megmaradt hullarészeket. Ez is bizonyítja, hogy a halmot a tatárdúlás előtt fosztották ki és dúlták fel. A sírfenéken, miután a föld bolygatatlannak látszott, az ásatást tovább nem folytattuk, bár ottan mintegy 10—15 cm átmérőjű kerek lyuk függőlegesen hatolt lefelé, mely földdel vagy fahordalékkal eltömülve nem volt és melynek fenekét ásó nyelével el nem érhattük. Hogy e lyuk vajon nem egy mélyebben fekvő sírhoz vezetett-e, vagy milyen egyéb célra szolgált, nem tudjuk. A kisebb 4½ méter magas, bolygatatlan halomra vonatkozólag csak annyi megjegyezni való van még, hogy temetés alkalmával két kis krétabetétes edényt dobtak a sírba, azon célzattal, hogy éppúgy, mint a többi tárgyak, a sírba ép állapotba ne kerüljenek. Mivel a mintegy 50 cm átmérőjű égetett csonthalmazon edénytöredékek nem találtattak és csupán annak közvetlen kerületén, arra lehet következtetni, hogy a csonthalmaz megóvása céljából a csontok felé helyezett pajzsra vagy más szilárd tárgyra lettek dobva nagy erővel, amelyen nem maradhattak, hanem a csonthalmaz kerületére hullottak le. Azon kemény tárgyakkal, melyekre az edényeket dobták, nyomai nem találtattak. A 11 g. sz. tárgy a nagyhalomból került, melyen kívül semmi lerajzolva nincs. Tudtommal mostanáig hazánkban ilyen bronzkorszaki nagysírhalomról közlemény nem jelent meg. Megjegyzendő még, hogy a cserépedény töredékeken kívül csupán krétabetétes edények vidékünkön a berkeszi és egyeki urnatemetőkből kerültek.

Kántorjános (XXVI. t.) Ibrányi János belterületen levő udvarán, mintegy két méter mélységben, veremásás alkalmával egy kétgúzsú, a kiemelés alkalmával fenekén megrongált bográcsban igen sok bronztárgyat talált. Nagy utánjárással, csak a lerajzolt 22 bronztárgyat és 2 le nem rajzolt bronzrögöt sikerült Ibrányi János szívességéből megmenteni. Kiválóan érdekes a 11. szám alatt feltüntetett kis kard töredéke, amennyiben a markolat a pengével egy darabban volt öntve és a markolat végének sem korongja, sem csészeje nem volt, hanem csak egy kis göb fejezte be.

Ezen rendkívül fontos lelet, egyik dönthetetlen cáfolata azon nézetnek, hogy ezen cysták, valamint a Hallstattban is talált nagyszámú situlák, az első vaskorszaknak, az ún. hallstatti kultúrának különlegességei lennének.

Böszörményben, közel a Nyírség periferiájához, a múlt századnak közepe táján különböző alakú bronzedények társaságában, bronzsisakot és 20—30 bronzkardot találtak vasnak nyoma nélkül. (Lásd Hampel, *Bronzkorszak emlékei Magyarhonban*. Bp. 1886., XX. t. 2, 9, XIII. t. 1, 4, 5, XXIV. t. 3, 5, XXXIII. t. 2, LXV. t. 1, 3, 4. sz.)

Rohodon (Lásd az LIV. táblát), szintén bográcsban találtak a hallstatti bronztárgyaktól eltérő bronzokat, vas nyoma nélkül.

Nyírlugoson, a debreceni városi múzeumban őrzött bronz fazékban találtatott szintén, mely úgy alakra, valamint nagyságra és díszítésre azonos a nálunk Sényőn, melléklet nélküli, a LXIV. táblán feltüntetett bronz fazékhoz, és a *Hajduböszörményihez* (Lásd Hampel).

A Nyírséghez tartozó *Sámsonból* 3 db bronz-szilke, egyik öblén trébelt díszítésű és 2 db kétgúzsú díszített bronz bogrács került Debrecen város múzeumába, amilyeneket eddig hallstattiaknak tartottak. Erdélyből, Cs.-ből, mely Nyíregyházától keletre mintegy 450 km-re fekszik, van egy példány, mely bizonyítéka annak, hogy nem Hallstattból származhatott oda, hanem keletről. Ezek csaknem azonossága egykorúságra vall, amelyet csupán gyepvas rozsdának lehet tekinteni, ami nálunk mocsaras helyeken mindenütt képződik. Más bronz tárgyaikon vasnak nyomát sehol nem találták. Nem valószínű, hogy igen értékes vastárgyakat pedig eldobtak volna, mert hiszen valahol mégis csak kellett volna legalább egy leletben vasnak nyomára akadnunk.

Kemecse (XXVII—XXX. t.). A községtől nyugatra mintegy öt kilométer távolságban, közvetlen a vasút északi szélén, Vitéz Lajos tanyáján, egy rakáson találtatott összesen 175 darab.

Kemecse (XXXI. t.). A községtől nyugatra mintegy két kilométer távolságban, az ún. *Orvosdomb* dűlőben, egy nagyobb halmazletnek néhány el nem kallódott, 8 tárgyból álló csekély részlete.

Kemecse (XXXII. t.). Fráter-féle birtokról 32 darab, Kállay András főispántól. A 20. sz. csótárhoz teljesen hasonló, a budapesti Nemzeti Múzeum tulajdona. Magyarországból, de meg nem nevezett helyről került. (Lásd Hampel, Bronzkorszak emlékei Magyarhonban. Budapest 1886, LIV. t. 3. sz., LXII. t. 1. sz. Összesen 30 darab.)

Nagybáka (XXXIII. t.). Angyalossy Pál főszolgabírótól. Halmazlet. 35 darab.

Nagyfalu, Kistelek (XXXIV. t.). Bronzhalmazlet őstelep közeléből. 18 darab. A 2. számú két példányban levő karika, csakis pénzül használt értékjelző lehetett, mivel éles volta miatt karperecül nem szolgálhatott.

Nagyhalász, Pálhalom (XXXV—XXXVII. t.). Kállay András főispántól, akinek nagyhalászi birtokán, Pálhalom-dűlőben, díszítés nélküli cserépedényben találtak szántás alkalmával, de amelyet a munkások összetörtek. A 23. számú, igen vékony drótból készült, plajbász vastagságú spirális töredéket, amilyenek több halmazletben is előfordulnak, csakis gyöngyök gyanánt, nyakékül használhatták. A 26. számú tűfejec kiválóan szép ékítése miatt, méltó megemlítésre. A 35. sz. nem sikerült durva öntés, csakis harci csákányt utánzó gyermekcsákány lehetett.

Nagykálló (XXXVIII. t.). Appel Sándor-féle birtokról, a várostól délre mintegy három kilométer távolságból. Ferenczy Manótól, Görömbey Péter ref. főesperestől és Horkovics Sándor szolgabírótól. A 12. sz. sarló tölcser alakra van görbítve. Összesen 14 darab.

Napkor (XXXIX. t.). Ludastó-dűlőben, díszítés nélküli cserépedényben találtak, de amelyet a találó elpusztított. Érdemes megjegyezni, hogy 5, fülecskével ellátott köpüsbaltának díszítése egymáshoz igen hasonló, de nem azonos (27—31. sz.). Ebből azt lehet következtetni, hogy a tárgyak nem kőmintába lettek öntve, hanem a sima modell homokba lett benyomkodva, és a gyakorlott késő bronzművész a tárgyakon kiemelkedő azonos ornamentikát a homokba bekarcolta. Itt megemlítendő az öntéstechnikájára vonatkozólag az is, hogy vidékünkön szilárd anyagból készült öntőminta eddig múzeu-

munkba nem került, pedig a majdnem minden halmazleteinkben előforduló bronzrögök azt bizonyítják, hogy bronztárgyaink nem importáltak, hanem helyben készültek még, kisebb műhelyekben. Érdekes megemlíteni még azt is, hogy az 1, 2, 3, 3a sz. tárgyak vegytiszta ónból készültek, összehajlítva találtak, tehát csak próbaöntésnek tekinthetők, mert az ón sarlók nem használhatók puhaságuk miatt. A 21. sz. homorú véső annyiban érdemel megemlítést, mert leleteinkben egyedülinek mondható.

Nyírbogdány (XL—XLI. t.). A községtől nyugatra, Bégányi Ferenc árvaszéki ülnök birtokán találtatott, díszítés nélküli csuporban. Az 51. számú, összehajlítva talált, de kiegyenesített, szép díszítésű bronzlemez övtörödék lehetett. Az igen apróra tört, igen finom bronztárgyak között 45 db bronzrög volt. Az 52. sz. összehajlított vékony bronzlemez kerületének külső görbületéből azt lehet gyanítani, hogy az egy nagyobb átmérőjű korong szegélyének (talán pajzsnak) töredéke gyanánt tekinthető.

Nyíregyháza (XLII. t.). Újfehértó felé vonuló vasút első őrházának közeléből. 10 darab. Egy nagyobb lelet részlete. A balták díszítése különböző.

Nyíregyháza, Bujtos-dűlő (XLIII. t.). Dr. Saáry Sándor városi orvos gyűjteményében. Ezen nagyterjedelmű bronzkorszakbeli telepről Dr. Saárynak nagy gyűjteménye van cserépedényekből és néhány öntőmintából. Összesen 17 darab. Ezen, állítólag Nyíregyházán talált tárgyaknak leletkörülményei ismeretlenek, amennyiben a tárgyak napvilágra kerülése alkalmával Saáry nem volt jelen.

Nyíregyháza, Bujtos, II. lelet (XLIV. t.). Összesen 24 darab. A leletet a 24. számú edény tartalmazta. Megjegyzendő, hogy amennyire kipuhatható volt, a nyírségi bronzleleteket tartalmazó, de a munkások által szétvert cserépedények díszítve nem voltak. Találáskor e leletben mindegyik gyűrű egy-egy karperecre volt felfűzve. A 13. sz. gyűrű gyűjteményünkben nem fordult elő.

Nyírlugos (XLV. t.). A halmazlelet a 25. sz., a debreceni városi múzeumban őrzött bronz fazékban találtatott, mely úgy alakra, valamint nagyságra és díszítésre azonos a Sényőn talált, melléklet nélküli bronzfazékhoz (LXIV. t.).

Papp (XLVI. t.). Bárány Horváth Ferenc birtokáról. Angyalossy Pál főszolgabírótól. Összesen 9 darab. Azon durva edénynek töredékei, mely a leletet tartalmazta, lerajzolva nincs. Egyéb körülmények ismeretlenek.

Pátroha (XLVII. t.). A községtől északra, a Mikó Albert-féle szőlő rigolirozása alkalmával, egy rakáson találtatott, agyagedényben. Kiss Lajos körjegyző ajándéka. E leletből egy lándzsa, egy köpüs balta és 3 db karperec Kis Pál kisvárdai takarékpénztári hivatalnokhoz került. A 21. sz. gyöngyök (28 db) bronzlemezről vannak összehajlítva. A 7—8. sz. lemezek rendeltetése ismeretlen, valószínűleg ruházat díszül szolgáltak. A 11. sz. karperechez hasonló tárgy gyűjteményünkben egyedüli.

Piricse (XLVIII. t.). A község határában délnyugatra, öt percnyi távolságra, Katz Mihály birtokán, szántás alkalmával cserépedényben találtatott, melyet az eke darabokra tört. A tulajdonos ajándéka. A 26. sz., a 25. sz. tokos baltához hasonló, de nagyobb eszköznek töredéke. Alsó része, élvége le van törve. Füle nincs, nem is volt. Valószínű, hogy nem könyökre hajtott, hanem egyenes nyél járt beléjük, melyekhez úgy lehetett erősítve, mint a dárdák; ugyanis a köpünyílás alatt 5 cm-re két átellenes lyuk van rajta. A sarló markolatok különböző cífrázatúak. A leletből kitűnik, hogy a szárnyas és köpüs balták

egy időben voltak használatban. A kard futókutya meander díszítése azonos a besztereci kard markolatához.

Pusztá-Dobos (XLIX. t.). Jármey Elektől. A 13. sz. kúpos tekercshez hasonló, gyűjteményünkben a XLVI. táblán a pappi bronzhalmazlelet 8. sz. alatt van (azonkívül lásd *Hampel*, XXXV. tábla puczói lelet (Árva) 2., 3. sz.).

Rohod (L. t.). A 11. sz. füles köpüs balta hegyével lefelé fordított, háromszögű díszítése erdélyi típus, tőlünk nyugatra alig található. (Lásd balsai VIII. t. 88. sz., gyulaházi XXV. t. 3., 2. sz., orosi LXXI. t. 47. sz., *Hampelnél*).

Rohod (LI—LIII. t.). Az 59 darabból álló halmazlelet találási körülményei ismeretlenek, az ajándékozó, Somogyi Rezső kisvárdai gyógyszerész mondása szerint cserépfazékban találták és kisvárdai rézöntőtől vásárolta. A 4. és 8. sz. sarlók széles pengéje feltűnő. Az 5. sz. öntőcsapja meglátszik. 13. sz. füles köpüs balta kiszélesedő élvége ritkább példányok közé tartozik (Lásd LXII. t. 3. sz., Ecsedi láp; és LXI. t. 4. sz., Tura). A 10. sz. köpüs véső is ritkaságok közé tartozik, leleteink közül csak a taktakenézi LVII. t., 13. sz.; Máriapócs LXX. t. 33. sz. Érdemes megemlíteni, hogy e tábla tanúsága szerint a köpüs vésők, a szárnyas, köpüs és harci csákányokkal egykorúak. Az LIII. t. 32. sz. sodrott torquesek megcáfolják a németek által felállított azon nézetet, hogy jellegzetes szláv típusnak tekintendők lennének.

Rohod (LIV—LVI. t.). Báró Podmaniczky Géza és neje, gróf Degenfeld Berta ajándéka. Közvetlen a község mellett délkeletre, akácfatuskó ásása alkalmával találtatott. A Rohodon talált bronz bográcsban is, mint a kántorjánosai és nyírlugosi fazékban, csupán bronz tárgyak találtattak, melyeknek társait a hallstatti leletekben nélkülözzük. A mieinkhez hasonló bronzedények közül csupán a tőlünk nyugatra pár száz kilométer távolságra eső Somlyó-hegyen leltek egy bronzbográcsot, melyet Sümegen a Darnay múzeuma őriz. A sümeghi edény nem tőlünk, hanem Hallstattból származhatott oda, mert tőlünk odáig terjedő vonalon hasonló edényeket eddig még nem találtak, míg keletre és északkeletre számos példányt ismerünk, melyek a nyíriekkel egy kultúrára vallanak (Erd. Bardócz a bécsi múzeumban Ünici Bukovini, Csík-szent.).

A hallstattitól különálló, a hallstatti edényeknek és talán még egy-két tárgynak azonossága vagy hasonlósága csupán azt bizonyítja, hogy e tárgyak egy ősforrásból származnak és már északra és északnyugatra való felhatoláskor használatban voltak, de Hallstattban már a vasnak is ismeretéhez jutottak. Míg nálunk a tiszta bronzkultúra tovább fejlődött, mert különben az edényekkel a vasnak mint szűrő-vágó eszközökre alkalmas fémnek ismerete, hozzánk is eljutott volna. A két végpont tehát egymást kölcsönösen nem befolyásolhatta.

Ezen ismertetésnek fő célja kinyomozni azt az utat, mely ezen közös ősforráshoz vezet.

Számos, eddig 34, bronzleleteink egyes tárgyainak különbözősége, valamint az egyes halmazleletek hasonlósága, azoknak ugyanegy időben való használatára vallanak, tehát a mi bronzkorszakunkat periódusokra osztani nem lehet, mint az Közép-Európában indokoltnak látszik.

Azon esetleges ellenvetés sem állhat meg, hogy az edényekben régebben használt tárgyakat vegyítették volna az elrejtéskor használt bronztárgyak közé. Ez csak abban az esetben volna jogosult, ha csupán egy-két halmaz-

leletben akadnánk olyan tárgyakra, melyek nyugaton egymástól messze eső korban voltak használatban.

Taktakenéz (LVII. t.). A Tisza jobbpartján, az ún. Taktaközben, Szabolcs megye kötelékéhez tartozó Taktakenéz határában, 1889. évben bronzleletre akadtak. Mi mindent hordtak szét a leletből, nem tudni. A leletből 22 darabot gróf Andrassy Géza, 2 db tokos baltát és egy kettétört lándzsát Szeloczky Géza rakamazi gyógyszerész ajándékozott múzeumunknak. A 27. sz. bográcsgúzs azt bizonyítja, hogy a lelet elrejtésekor kétgúzsú bográcst is használtak. A 4. számú pettyes díszítésű tokosbalta halmazleleteinkben nem fordul elő, magányos leleteink közt is csak egy példány van a szomszédos tiszaezlári Sinkahegyről. Ezenkívül Hampel XIII. t. 3. Erdélyből ismertet. A balták díszítése és nagysága nem egyforma.

Tiszaezlár (LVIII. t.). Sinkahegy tájéka. Szeloczky Géza rakamazi gyógyszerész ajándéka. A 22 darabból álló lelet hogyan került napfényre, nem tudni. A széles pengéjű sarlótöredékek markolatai lyukkal vannak ellátva, díszítésük sem egyező.

Tiszaezlár (LIX. t.). Benedek Pál tiszaszabályozási főmérnöktől. A községtől keletre, a temető és falu között vonuló tiszai védgát készítése alkalmával, 1 méter mélységben találták egy szájával lefelé fordított durva (mintegy 40 cm magas) cserépedény alatt, melyet a munkások széttörtek. A leletből ismeretlen mennyiség széthordatott. Itt is a köpüsbalták és szárnyas balták, jellegzetes magyarországi típusú kard együtt találtak.

Tiszaszentmárton (LX. t.). Gróf Forgách László ajándéka. A 8 cm, kerek, homorú, lyukkal ellátott bronzlemez (3. sz.), gyűjteményünkben egyedüli nagyságát tekintve, valamely öltönydarabra lehetett felvarrva.

Tura (LXI. t.). Találtatott a Ludas és Remete tó között, cserépedényben, melynek töredékét a 18. sz. rajz mutatja. Propper Soma ajándéka. A 4. sz. köpüs balta kiszélesedő élvégű. Nyolc magyarországi és négy európai típusú köpüs balta együtt találtatott. A 2650 g súlyú bronzrög tanúsága szerint itt öntöttek.

*

Tulajdonképpen nagyobb halmazleletek múzeumunkba került darabjai. Bizonyosságai a Nyírségben előforduló nagy számú halmazleleteknek. Hogy külön soroljuk fel a teljes, érintetlen halmazleletektől, nagy hiányosságukban lelik magyarázatukat. Ide kellene még sorolnunk szórványos leleteink legnagyobb részét is, mert azok is leginkább nagy halmazleletek elkallódott darabjai, de külön vettük, mivel a lelőhelyen kívül semmi más adat, lelet-körülmény nem ismeretes.

Berencs (LXII. t.). Czóbel Imrétől 6 harci csákány. Leletkörülmények ismeretlenek.

Ecsedi láp (LXII. t.). A Nyír szélén, az ecsedi láp lecsapolása és a Kraszna folyó szabályozása alkalmával nagyobb bronzleletre akadtak, mely elkallódott. Kossuth János nyírbátori tisztartó kapott 4 darabot egy szabályozó mérnöktől. Két füles köpüs baltát és egy sarlót adott Lövey Elek főszolgabírónak, egy baltát Vay Bélának, kik a tárgyakat a múzeumnak ajándékozták. A 3. sz. kiszélesedő élvégű említésre méltó.

Viss (LXII. t.). A község határában, az ún. Keresztöltés építése alkalmával 60 cm mélyen, dombos, homokos helyen cserépedényben találták, melyet a munkások széttörtek, koponyák és csontok közelében, melyek előkeríthetők nem voltak. Riszdorfer József mérnök ajándéka. A nagy leletből csak öt darab jutott múzeumunkba. A 2. sz. tölcsealakú csüngődísz, a 3. sz. fésűs végű tárgy (a kemesei csótár 5. sz. csüngős végtagjához), az 5. sz. balta analógiáit megtaláljuk.

Rohod (LXIII. t.). A zsidótemető körülárkolása alkalmával, egy, a munkások által szétvert cserépedényben, állítólag 80 db teljesen egyforma, a rajzon feltüntetett karperecet találtak. Egyebet semmit. Sok utánjárással innen-onnan 14 darabot sikerült összeszedni, kettőt pedig Kálnay Zoltán főmérnök ajándékozott múzeumunknak. A múlt század nyolcvanas éveiben, Rohodtól pár kilométer távolságra eső *Jákó* község határában, ezekhez teljesen hasonló, de valamivel köpcösebb, színarany karperecet talált, mely a Nemzeti Múzeumhoz került.

Tiszaladány (LXIII. t.). Néhány év előtt talált bronz halmazleletből, Márky József községi jegyzőnek csupán e 4 darabot sikerült megmenteni az elkallódástól.

Sényő (LXIV. t.). Dajkahegy közelében, szőlőtalaj mélyítéskor Molnár János földjén került felszínre. Úgy nagyságra, alakra, díszítésre, teljesen azonos a pesti, böszörményi, és a debreceni múzeumban őrzött Lugosi fazékkal, feltehető, hogy ugyanegy mesternek a munkája. Sem benne, sem közelében bronz tárgy nem találatott.

Máriapócs (LXIV. t.). A két bogrács egymás mellett találatott Gergelyffy Dezső birtokán. Egyéb leletkörülmények ismeretlenek.

Beszterecz (LXV. t.). A földvártól délre 2 kilométer távolságra, a kéki határban, Dr. Horváth Józseftől. Leletkörülmények ismeretlenek. A kard tömör markolata futó kutya díszítésű és nem patinával hanem sötét, fűzőld, fényes, tökéletesen átlátszó zománcal van borítva. Hasonló díszítést látunk a piricsei, az eszlári és Hampel-féle kard markolatán, melyek markolatát egyszerű patina borítja.

Döge (LXV. t.). A község közelében, de a veresmarti határban Wahrmann Renée birtokán, egy tömör és egy borított markolatú kard egymás

mellett találtatott, tehát a két típus egykorúnak tekintendő. Nordroviczky Kázmér ajándéka.

Vaja (LXVI. t.). A 4., 5. és 6. sz. kard, az 1850-es években gróf Vay Ádám birtokán, a szeszgyár közelében, állítólag 20 db tömör és borított markolatú bronzkardot találtak, melyeket széthurcoltak. A 4. és 5. számút idősebb Szikszay Pál főszolgabíró, a 6. számút Dr. Saáry Sándor nyíregyházi városi orvos ajándékozta.

Pazony (LXVII. t.). A 7. sz. kard Haas Emil ügyvéd szőlőjének rigolírozása alkalmával találtatott. Lámfalusy gör. kat. plébános ajándéka. A 8. sz. kard szőlőtalaj rigolírozásakor egy fenőkövel találtatott, 60 cm mélységben. Közvetlen a kard mellett egy 4 kilogram súlyú, 21 cm átmérőjű, bronz pogácsa volt. Dönthetetlen bizonyítéka, hogy a kard itt öntetett.

Karád (LXVII. t.). A 9. sz. kard Karádon, a Bodrogeközben találtatott. A nyírihez hasonló homoktalajon, mely a Tisza szabályozása előtt minden tavasszal vízjárta terület volt, szőlőtalaj rigolírozása alkalmával találtatott. Gróf Majláth József „Csermek” uradalmában, az ún. „Fränkel ligeti” táblán. Deák Gejza sárospataki főgimnáziumi rajztanártól.

Tuzsér (LXVIII. t.). Salamon Tivadarné, gróf Forgách Margit ajándéka. A kastélytól délre pár száz lépésnyire, szántás alkalmával, 3 db egy csészés, és két korongos fejjű bronz kard együtt találtatott.

SZÓRVÁNYOS LELETEK

LXIX. tábla. 9. sz. csüngődísz habkőből való. Lelőhely a *szabolcsi* földvár belseje. (Bronzból készült hasonló tárgyakat lásd Gégény leltre vonatkozó jegyzetben.)

Hugyaj, Fövenyes tanya közelében levő csatorna hídtól 500 lépésnyire északra talált bronztőr (LXIX. t. 10.). Kálnay Zoltán mérnöktől. (Lásd Balsai leltre vonatkozó jegyzetet.)

LXIX. t. 17. sz. tárgyból 4 db találtatott együtt *Kenézlőn*, valószínűleg lándzsa végére voltak szegezve, hogy könnyebben a földbe szúrhatók legyenek. Papírvékonyaságú, trébelt pontokkal díszített bronzlemezből valók, fegyverül tehát használhatók nem voltak. Virányi János körjegyző ajándéka. (*Hampel*, LIV. 10. á.).

LXX. t. 27—28. sz. csücskös sarlók *Székely* község határában, Makkos dülőben találtattak azon hely közelében, honnan nyírbogdányi bronzhalmaz-leletünk való. Székely Benedek ajándéka.

LXX. t. 29. sz. bronzbuzogány, Récler György *nagybákai* szőlőjében találtatott. A rajta észlelhető bevágások még az ősidőben történtek, mert ezeknek nyomai nemes rozsdával vannak bevonva. Angyalossy Pál ajándéka, 359 g súlyú.

A LXX. t. 30. sz. Urai Miklós beltelkén találtatott, *Kércs* községben. Jármay Gyula ajándéka. Sötét szennyeszöld sima patinával. 350 gramm.

A LXX. t. 31. sz. *Csékén* (Zemplén megye) Lukács János gör. kat. lelkész kertjében talált buzogány; nem tömör, hanem mindenütt vékony falazatú. Cséke a Bodrogeközön fekszik, mely vidéken sok, nagy területű homoksziget lévén, régészeti szempontból a Nyírrrel egy kalap alá vonandó. 160 gramm.

A LXX. t. 32. sz. szennyes sötétzöld, érdes patinával borított buzogány, *Kótaj* községben Lámfalusy gör. kat. lelkész szőlőjéből a parókiának beltel-

kéről került. 430 g. Két csücsök lapján öntött bélyegjegy látható, melyet a 32. b. rajz tüntet fel.

A LXX. t. 33. sz. *Máriapócs*. Tokosbalta. Élvége kiszélesedik. (Lásd Nyírben, *Hampel*).

A LXX. t. 35. sz. köpüs balta szokatlan idom. Lelhelye *Anarcs*, Szmrecsányi István birtoka. Dr. Zsiday Dániel ajándéka.

A LXX. t. 38. sz. *Kemecse, Ludas tó*. Nyiri Ferenc mérnök ajándéka.

LXXI. tábla. A 42. számú. ritka szép patinás balta, *Kótaj* községtől keletre, mintegy 2 kilométer távolságra, Csuha Malvin földjén 1 méter mélységben találtatott, egyéb tárgy nem volt közelében. Matolesay Pál ajándéka.

A LXXI. t. 43. számú, a tiszai védgát építésekor 2 m. mélységben, agyagos homokban, nem kultúrált rétegben, hanem a Tisza iszapjában. Magános lelet. Szeloczy Géza ajándéka.

A LXXI. t. 44. sz. balta lelőhelye *Nagyhalász, Telektanya*. Kállay András ajándéka.

A LXXI. t. 47. sz. füles köpüs balta. Az *Oros* — nagykállói út déli szélén, a Foglár dűlőben az eke vetette ki. Díszítése emlékeztet a gyulaházi kisebb őshalomban találtakhoz. (Lásd XXV. t. 2., 3. sz. Erdélyi Farkas főjegyző ajándéka.)

A LXXI. t. 48., 49. és 50. sz. balták együtt találtattak a *nyíregyházi Sóstó* mellett, a Pazonyi új szőlőben. Teleky László ajándéka.

A LXXI. t. 57. sz. balta lelőhelye *Tura*, a Várhegy környéke. Szokolay Miklós ref. tanító ajándéka.

A LXXI. t. 54. sz. lelőhelye *Szabolcs megye*, község ismeretlen. Rézkorszaki típus.

LXXII. tábla. 62. számot, egy öregasszony elbeszélése szerint, 1871-ben sok bronz csákánnyal találta Fekete Gábor csász *Hajdúhadházon*. Ezen csákányok legnagyobb részben a Nemzeti Múzeumba kerültek, egy jó része elkallódott. Valószínűleg ezen leletből való a 62. szám. Degenfeld Gusztávtól.

A LXXII. t. 75. sz. *Kiskállóból*, özv. Kállay Ottóné kertjéből való, igen szép fényes, sötét fűzöld patinájú karperec. Ehhez hasonló, van, de színáranyból a Nyíraczádon talált kincsben, mely a Magyar Nemzeti Múzeumban van. (Lásd *Hampel*, i. m. XLVII. t. 2 á.)

A LXXII. t. 77. számú szárnyas balta, *Debrecen* határában a Látóképcsárdá közelében találtatott. Ehrenreich Miklós ajándéka.

A LXXII. t. 78. számú harcicsákány, *Nyírlugos* kötelékéhez tartozó Szennyes pusztáról Patay birtokon találták. Tatos Lajos körjegyző ajándéka.

LXXIII. tábla. *Nagyhalász, Tétkedombon* idős. Kállay András birtokán találtatott. Csak hat darabot sikerült megmenteni. Az 1. sz. kidolgozatlan, igen vastag nyitott bronzkarika, közepén egy öntőcsappal. A 2. sz. hasonló nyitott bronzkarika. A 3. és 4. sz. erősen rongált kardpenge töredékei. Az 5—6. sz. nyitott, végei felé elkeskenyedő bronzkarika, rovátkos díszítéssel.

A LXXIII. t. 1. számú szórvány, *Kisvárdá* vidékéről került napfényre. Grafit vagy kevés agyaggal vegyített olvasztó tégely, igen töredezett állapotban. Vastag falazatú, igen durva munka. Külső felületén itt-ott odatapadt bronznak nyomaival. Súlya 530 gramm. Werner Gyula polg. isk. igazgató ajándéka.

A LXXIII. t. 4. sz. szórvány, *Lórántházáról* került. Csákánynak hengerded ága, rajta egy kacsához hasonló madáralak.

A LXXIII. t. 5. sz. szórvány, *Nagyhalász, Telektanya, Tétkedombról* való bronzkés. Markolatának vége letörve. Kállay András főispán ajándéka.

II.

A nyíregyházi múzeum egykori kitűnő igazgatója, *Jósa András* által kiadásra előkészített bronzleletek, amelyek 1917-ig kerültek be a nyíregyházi múzeumba, korban felölelik a késő bronzkor vége és a korai vaskor elejének időszakát (Reinecke BD — HB), s szinte teljes képet adnak e korszak fejlett Felső-Tisza-vidéki bronzművességéről. Ezért, tiszteletben tartván *Jósa András* munkájának egységét, egészét, a bronzleletek rövid értékelésében nem vonjuk bele az azóta Északkelet-Magyarországon előkerült újabb raktárleleteket.

Apagy (Szabolcs-Szatmár m., baktalórántházi j.).

A leletben legnagyobb számmal előforduló gombos végű és markolat nyújtványos sarlóknak nincs pontosabb kronológiai értéke, a késő bronzkorban és a korai vaskor első felében általánosan használatban voltak a Közép-Duna-medencében.¹ Nagyobb jelentőséget a *II. t. 39.* sz. sarlónak tulajdoníthatunk, amelynek markolatán egymást keresztező bordák vannak. Müller-Karpe megállapítása szerint az ilyen sarlók a kelet-alpi területeken a fiatalabb típusokhoz tartoznak.²

Szintén a fiatalabb kelet-alpi depot-horizont egyik jellemző tárgya az ívelt oldalú, háromszögbe összefutó bordákkal díszített tokosbalta (*III. t. 54.*)³

A lelet fiatalabb tárgyai közé tartozik még a horgas markolatú sarló (*III. t. 47.*). Ez a sarlóforma a Tiszától keletre a Reinecke BD korszaktól egészen a HB periódusig ismert volt.⁴ Általános elterjedése azonban a HA korszakra esik.

Az *ópályi* depot-horizonttal elterjedt tárgyak alkotják a lelet legidősebb elemeit: csúcsos bronzlemezkorong⁵ (*I. t. 3.*), B₄ típusú korongos csákány⁶ (*III. t. 52.*), ívelt oldalú markolatnyújtványos tör⁷ (*III. t. 57.*), félholdas kávájú tokosbalták⁸ (*III. t. 55—57.*). Az ívelt oldalú, nyugati eredetű lándzsa is az *ópályi* depot-horizont korában terjedt el Északkelet-Magyarországon a Kárpát-medence más területeihez hasonlóan, azonban a HA folyamán is gyakori (*III. t. 50.*)⁹ volt.

Az *apaggi* lelet végeredményben a HA periódus első felére helyezhető. Számos idősebb jellegű tárgytypus mellett előfordulnak benne, de még nem jelentős számban, a HA korú urnamezős depot-horizonttal párhuzamosítható tárgyak is.

¹ *Foltiny, S.*, Zur Chronologie der Bronzezeit in Karpatbeckens. (Bonn 1955) 94.

² *Müller-Karpe, H.*, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. (Berlin 1959) 109., CXXXI. t. 19.

³ *Müller-Karpe, H.*, Beiträge... 109., CXXXIX. t. 3—4.

⁴ *Bernjakovič, K.*: SA 8 (1960) 330.

⁵ *Mozsolics A.*: Acta Arch. Hung. 15 (1963) IV. t. 1—2.

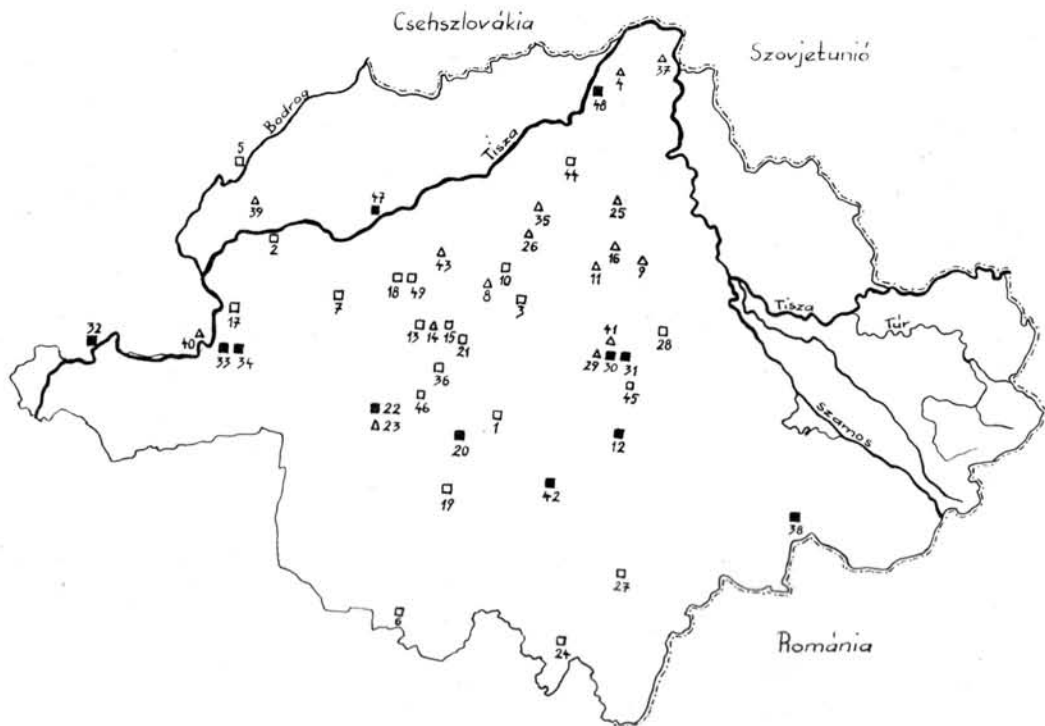
⁶ Uo. 77.

⁷ *Mozsolics A.*: Acta Arch. Hung. 12 (1960) 120.

⁸ *Nestor, I.*: BRGK 22 (1932) 138.; *Foltiny, S.*, Zur Chronologie... 91.; *Bernjakovič, K.*: SA 8 (1960) 332.

⁹ *Holste, F.*: Germania 25 (1941) 162.

Lelőhely - térkép Jóna András munkájához.

Bronz raktárleletek a Reinecke BD Δ , HA $\square$ és HB $\square$ periodusokból.

1. kép. (A számok a lelőhelyjegyzékek számaival azonosak.)

1. Apagy.	16. Szabolcsbáka.	33. Tiszaeszlár-Sinkahegy.
2. Balsa.	17. Tiszanagyfalu.	34. Tiszaeszlár.
3. Berkesz-Csonkásdűlő.	18. Nagyhalász.	35. Tiszaszentmárton.
4. Tiszabездéd.	19. Nagykáló.	36. Nyirtura.
5. Sárazsadány.	20. Napkor.	37. Rétközberencs.
6. Bőkőny.	21. Nyírbogdány.	38. Ecsedi láp.
7. Buj.	22. Nyíregyháza.	39. Viss.
8. Demecser-Badarászsziget.	23. Nyíregyháza-Bujtos.	40. Tiszaladány.
9. Gemze.	24. Nyírlugos-Szennyepusztá.	41. Rohod.
10. Gégény.	25. Pap.	42. Máriapócs.
11. Gyulaháza.	26. Pátroha.	43. Beszterec.
12. Kántorjánosi.	27. Piricse.	44. Döge.
13. Kemece,	28. Pustadobos.	45. Vaja.
Vitéz Lajos birtoka	29. Rohod.	46. Nyírpazony.
14. Kemece-Orvosdűlő.	30. Rohod II.	47. Tiszakarád.
15. Kemece	31. Rohod III.	48. Tuzsér.
Fráter Miklós birtoka	32. Taktakenéz.	49. Nagyhalász.

Balsa (Szabolcs-Szatmár m., nyíregyházi j.).

A lelet legtöbb tárgya, a későbronzkorban és a korai vaskor első felében általánosan elterjedt a Kárpát-medencében. A későbronzkor elején (Reinecke BB2) már megjelentek a gombos végű sarlók (*IV. t. 8—13, V. t.*)¹⁰ a Reinecke BD korszaktól terjedtek el a markolatnyújtványos sarlók (*IV. t. 1—7, VI. t., VII. t. 61—66*), ívelt oldalú lándzsahegyek (*VIII. t. 80—84*), félholdas kávájú tokosbalták (*VIII. t. 86, 91—93, 96—97*), peschiera típusú török (*VII. t. 74—76*), Sprockhoff II/a típusú kard (*VII. t. 72*), Riegsee karperec (*IX. t. 110*), terra mare típusú szárnyas balta (*VIII. t. 95*). Alkalmatlan a pontosabb kormeghatározásra a vízszintesen bordázott karperec (*IX. t. 112*) és a bordázott fejű tű is (*IX. t. 124*). Az előbbi a középső bronzkortól egészen a korai vaskorig használt közép-európai típus,¹¹ míg az utóbbi a fiatalabb halomsíros kultúra és a korai urnamezős kultúra lelettárgya volt.¹²

Észak- és Északkelet-Magyarországon jelent meg a későbronzkorban a kerek átmetszetű, vonalakkal díszített karperec-típus, lehetséges, hogy a halomsíros kultúra hasonló karperecformájának hatására. Használata tart a HA periódus folyamán is (*IX. t. 106*).¹³

Az erdélyi típusú tokosbalta (*VIII. t. 88*) az *ópályi* depot-horizonttal terjedt el Északkelet-Magyarországon, de, különösen Erdélyben, még a HB periódusban is előfordul.¹⁴

A *balsai* lelet korát, ha tekintetbe vesszük a lelet összetételét, számos idősebb jellegű tárgyat is, a fiatalabb, tokosbalták határozzák meg a HA periódus első felére (*VIII. t. 85, 90, 98*). Ebben a korszakban váltak általánossá a Kárpát-medence keleti felében a romboid keresztmetszetű, díszítetlen karperecek (*VIII. t. 99—102, IX. t. 103—104*) és tokos vésők is (*VII. t. 78—79*).¹⁵

Berkesz-Csonkásdülő (Szabolcs-Szatmár m., kemencei j.)

A későbronzkor végén és a korai vaskor elején általánosan elterjedt tárgyakat (gombos végű és markolatnyújtványos sarlók: *XI. t. 21—31*, félholdas kávájú tokos balták: *XII. t. 35—41*, lándzsák: *XIII. t. 46—47*, nyelnyújtványos kardok: *XIV. t. 62, 67—68*, középső szárnyállású balták: *XII. t. 43—45*, kerek átmetszetű karperecek: *XIII. t. 50—51, 56—59*) tartalmazó lelet korát a HA periódustól elterjedt fűrészlemezek¹⁶ (*X. t. 1—13, XI. t. 14—20*) és díszítetlen romboid keresztmetszetű karperecek (*XIII. t. 52—53, 55*) adják meg számunkra. Ez, tekintetbevéve a lelet nagyszámú régebbi jellegű formáját, a HA periódus eleje lehet.

A *Berkesz-csonkásdülői* lelet legjellegzetesebb Felső-Tisza-vidéki eredetű tárgyai a B₃ típusú nyakkorongos csákány (*XII. t. 42*), a korongos csákány tokját záró gomb (*XIII. t. 48*), és a kerek átmetszetű huzalból készült, közepén ívelt gombbal záródó kézvédő spirális (*XIV. t. 63, XV. t. 69*). Ezek végső

¹⁰ Bóna I.: Acta Arch. Hung. 9 (1958) 238.

¹¹ Foltiny, S.: Zur Chronologie... 30.; Řihovský, J.: Sbornik Archeologické 3 (1963) 98., 3. kép A. 23.

¹² Torbrügge, W.: BRGK 40 (1959) 45.; Řihovský, J.: Sbornik Archeologické 3 (1963) 110., 15. kép CH 2.

¹³ Kemenczei T.: HOMÉ 4 (1962—63) 38.

¹⁴ Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 13 (1960) 121.

¹⁵ Foltiny, S.: Zur Chronologie... 103.

¹⁶ Bernjakovič, K.: SA 8 (1960) 333.

eredete a középső bronzkorra vezethető vissza,¹⁷ bizonyítva a Felső-Tisza-vidéki bronzművesség töretlen fejlődését a középső bronzkortól egészen a korai vaskorig.

A négyszögletes huzalból készült, közepén tutulussal ellátott, ún. salgótarjáni típusú kézvédő spirálisok az észak-magyarországi pilinyi kultúra fémművességének termékei, s importárgyaknak tekinthetők Északkelet-Magyarország területén (XIV. t. 64, XV. t. 70). Igen jellemző formai jegyük az összefutó vonalakkal álló háromszögminta.

Bezéd (*Tiszabezéd, Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.*)¹⁸

Az *ópályi* depot-horizont egyik jellemző lelete. A bütykös nyakú tű (XVI. t. 6) alapján pontosan lehet párhuzamosítani az *ópályi*¹⁹ és Gyulaháza-nyirkarászi (XXV. t. 7)²⁰ raktárleletekkel. Korát azonban a Riegsee típusú karperec (XVI. t. 8) is kétségtelenül meghatározza.

Bodrogsadány (*Sárazsadány, Borsod-Abaúj-Zemplén m., Sátoraljaújhelyi j.*)

A nyugati típusú tokosbalták (XVII. t. 8, 10), XVIII. t. 11), romboid átmetszetű karperecek (XVIII. t. 25—26), a rossz kivitelű nyakkorongos csákány (XVIII. t. 16) általában a HA periódusba tartoznak. A korai vaskor jellemzője az öntött madárfigura is,²¹ bár az *ópályi* leletben már a Reinecke BD korszakból is előjött.²² A lelet, a számos, még a Reinecke BD korszakban feltűnt tárgya miatt (nyélnyújtványos sarlók: XVII. t. 2—7, középső szárnyállású balták: XVIII. t. 12, 14—15, kerek átmetszetű karperecek: XVIII. t. 22—24), a HA periódus első felére keltezhető.

Megfelel ennek a keltezésnek a gazdagon díszített, üreges karperec is (XIX. t.). Párhuzamait a Felvidékről a Reinecke BD elején földbekerült dreveniki²³ és a HA periódus első felére helyezhető almágyi, kisgyőri, és tibolddaróci raktárleletekből²⁴ ismerjük.

Bököny (*Szabolcs-Szatmár m., nagykállói j.*)

A lelet a későbronzkor végén, korai vaskor elején általánosan elterjedt lándzsatípusokból áll. A díszített tokú lándzsa (XX. t. 3) viszont a HA periódusra keltezhető.²⁵

Buj (*Szabolcs-Szatmár m., nyíregyházi j.*)

A lelet nagyrésze nyugati urnamezős típusú bronztárgyakból áll. A nyélnyújtványos kések a Reinecke BD—HA korszakra keltezhetőek.²⁶ A díszített, ívelthátú kések az utóbbi periódusba tartoznak.²⁷ Ugyanoda sorolhatók a korong fejű, duzzadt nyakú tűk is (XXI. t. 9—11).²⁸ A fűrészlemezek kora is megfelel ennek a keltezésnek (XXI. t. 1—7).

¹⁷ Bóna I.: Acta Arch. Hung. 9 (1958) 238.

¹⁸ Arch. Ért. 11 (1891) 83.; Hampel J., A bronzkor Magyarhonban. (Budapest 1892) CLVI. t.

¹⁹ Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 15 (1963) V. t. 5—6.

²⁰ Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 13 (1960) 121.

²¹ Foltiny, S., Zur Chronologie ... 110.

²² Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 15 (1963) II. t. 4.

²³ Neustupný, J.: SNMP 1 (1938—39) XIII. t. 19—23.

²⁴ Arch. Ért. 16 (1896) 180.; Mechtildes, N.: Arch. Ért. 46 (1932—33) 164—174.; Hampel J., A bronzkor ... CXIV. t. 22.; Miskolci Múzeumban.

²⁵ Hampel J., A bronzkor ... CII. t. 6—7.

²⁶ Kószegi F.: Acta Arch. Hung. 12 (1960) 165.

²⁷ Müller-Karpe, H., Grünwalder Gräber: PZ 1949—50. 318.

²⁸ Řihovský, J.: Sbornik Archeologické 3 (1963) 98., 3. kép B 8., 4. kép B 1—2.

*Demecser-Badarászsziget (Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.)*²⁹

Pontos kormeghatározó darabja nincs a leletnek, hiszen a félholdas kávájú tokos balták (XXII. t. 1—3), gombos végű sarlók (XXII. t. 4—8), lándzsák (XXII. t. 10—12), vonalkázással díszített karperecek (XXIII. t. 13), mind a késő bronzkor végi, mind a kora vaskor eleji raktárleletekből ismeretesek a Közép-Duna-medencében. Ha azonban a leletegyüttes egészét nézzük, az kétségtelenül a Reinecke BD korszakra jellemző. A HA elején Kelet-Magyarországon és Erdélyben elterjedt nyugati bronz típusok még teljesen hiányoznak a leletből.

Gemzse (Szabolcs-Szatmár m., vásárosnaményi j.).

Az előbbi lelethez hasonlóan, ugyanazon megfontolások alapján, szintén a Reinecke BD periódusra keltezzük.

Gégény (Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.).

A lelet darabjai egy, a Gáva-kultúrába tartozó árkolt díszű edényben (XXIV. t. 11) kerültek elő. Összetételét tekintve lehetségesnek tartjuk, hogy hamvasztásos sír lehetett. Legjelentősebb darabja egy bordázott szárú, áttört csüngő (XXIV. t. 4). Ez a csüngőtípus a Gáva-kultúrában alakulhatott ki. Bizonyítja ezt, hogy lelőhelyeinek zöme a Tiszától keletre fekszik (Pécska, Oradea-Mare, Igrita, Árpád, Curtici, Martinesi, Vad;³⁰ Uioara de Sus,³¹ Gr. Hammersdorf,³² Déva,³³ Nyírbogdány: (XLI. t. 23). Eljutott azonban a Dunántúlra (Keszthely-Apátdomb),³⁴ Ausztria területére (Stillfried),³⁵ Morvaországba (Draslavice, Blučina)³⁶ és Sziléziába.³⁷

Gyulaháza (Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.).

Mozsolics Amália a felsőszőcsi kultúrához sorolta ezt a leletet, s a bronzkor IV. periódus második felébe (Reinecke BD) keltezte.³⁸ Keltezése kétségtelenül helyes, kulturális meghatározása azonban vitathatónak látszik. A bronzlelet (XXV. t. 1—10) és a díszített felsőszőcsi típusú cserepek (XXV. t. 11) összetartozása, Kalicz Nándor megállapítása szerint, nem valószínű.³⁹ Ezt a véleményt megerősíti az, hogy a Reinecke BD periódusnak megfelelő korszakban, ahová a lelet keltezhető, Északkelet-Magyarországon, az ún. Berkesz—Demecser csoport jelenlétét állapíthatjuk meg.⁴⁰ A gyulaházi kincslelet ennek hagyatéka lehet.

*Kántorjánosi (Szabolcs-Szatmár m., mátészalkai j.)*⁴¹

A lelet két kormeghatározó tárgya a bronzüst és a kard. Merhardt az

²⁹ Holste, F.: Hortfunde Südosteuropas. (Marburg—Lahn 1953) XLI. t. 6—13.

³⁰ Nestor, I.: BRGK 22 (1932) 126.

³¹ Holste, F., Hortfunde ... XLIV. t. 41.; Holste, F., Zur Chronologie der südosteuropäischen Depotfunde der Urnenfelderzeit. (Marburg—Lahn 1962) IX. t.

³² Holste, F., Zur Chronologie ... VIII. t.

³³ Holste, F., Zur Chronologie ... VII. t. 1.

³⁴ Arch. Ért. 29 (1909) 350., 7. kép 3.

³⁵ Urgeschichte Niederösterreich. IX. t. 3—11.

³⁶ Holste, F., Zur Chronologie ... V. t.; Řihovský, J.: AR1 (1949) 37., 29. kép.; AR 14 (1962) 17., 3. kép.

³⁷ Altschlesien 1931., 163., 3. kép 6, 8, 4. kép.

³⁸ Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 12 (1960) 113—123.

³⁹ Kalicz N.: Arch. Ért. 87 (1960) 10.

⁴⁰ Kemenczei T.: Arch. Ért. 90 (1963) 183.

⁴¹ Jósa A., A kántorjánosi bronzletről: Arch. Ért. 14 (1894) 249—250.; *Ua.*, A kántorjánosi bronzlelet második része: Arch. Ért. 14 (1894) 355.; *Ua.*, Hallstatti vagy nyíri kultúra: MKÉ 4 (1910) 115., V. t.; *Hampel J.*, A bronzkor ... CCLIV. t. 2.

üstöt a B₁ csoportba sorolta, s a HB₁ periódusra keltezte.⁴² A kardot Müller-Karpe határozta meg. A Königsdorf típusba osztotta be, azaz a HB₁ korszakban állapította meg korát.⁴³

Kemecse, Vitéz Lajos birtoka (Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.).⁴⁴

A nyugati típusú tokos balták (XXIX. t. 63—67) kelteznek a leletet. Mellettük a Reinecke BD periódusban feltűnt tárgytipusok vannak túlsúlyban (nyélnyújtványos és gombos végű sarlók, ívelt oldalú lándzsahegyek, félholdas kávájú tokos balták, erdélyi típusú tokosbalták). Ennek alapján a nyugati típusú tokosbalták kelet-magyarországi feltűnésének idejére a HA korszak első felére keltezhetjük a leletet.

Kemecse, Orvosdűlő.

Ebben a leletben a nyélnyújtványos sarló (XXXI. t. 2) az ópályi depot-horizont jellemző karpereceivel van együtt (XXXI. t. 4—8). Így a leletet a Reinecke BD korszaknak megfelelő időre keltezhetjük.

Kemecse, Fráter Miklós birtoka.⁴⁵

A lelet keltezésére legfontosabb tárgyak a díszített öv (XXXII. t. 26) és a több tagú, nagy csüngő (XXXII. t. 20). Az előbbinek párhuzamait a Kárpát-medence keleti feléből, a pécskai és az Uioara de Sus-i raktárleletekből ismerjük.⁴⁶ Mindkettő a HA első felébe tartozik. Az öv díszítés nélküli változata a nagybákai leletben fordul elő (XXXIII. t. 81).

Az övek megjelenése a Kárpát-medence keleti felében a halomsíros kultúra előrenyomulásával függhet össze. Ausztriából már a Reinecke BB periódusból ismerünk halomsíros öveket.⁴⁷ A Dunántúlon, Bóna István megállapítása szerint, a csabrendeki halomsíros öv tartozik ebbe a korszakba.⁴⁸ A Dunától keletre a tápéi temetőből került elő a halomsíros kultúrához köthető, Reinecke BC korú öv.⁴⁹ Ezt a halomsíros övtípust vehette át a Felső-Tisza-vidéki—erdélyi fémművességi kör. A nagybákai díszítetlen példány (XXXIII. t. 8), majd a kemecsei darab jelenti az átmenetet a HA korú övekhez.

A kemecsei lelet többszörös nagy csüngőjének pontos párhuzamait az erdélyi micskepusztai⁵⁰ és Guruslau-i leletben találjuk meg.⁵¹ Mindkettő az ópályi depot-horizonttal párhuzamosítható. Az ópályi típusú leleteknek felelnek meg a kemecsei depot lemezkorongja (XXXII. t. 23) és karperecei (XXXII. t. 1—5) is. A gombos végű és markolatnyújtványos sarlók nagyobb száma, valamint a romboid átmetszetű karperec (XXXII. t. 6) valamivel fiatalabb korra mutat. Így a kemecsei depot az ópályi és felsőújvári leletek földbekerülése közti időre keltezhető, azaz a Reinecke BD—HA periódusok átmeneti korára.

⁴² Merhardt, G.: Festschrift RGMZ II (1952) 12.

⁴³ Müller-Karpe, H.: Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern. (München 1961) 110., XL. t. B.

⁴⁴ Jóna A., A kemecsei bronzleletről: Arch. Ért. 16 (1896) 146—148.; Hampel J., A bronzkor ... CCXXII, CCXXIX—CCXXXIV. t.

⁴⁵ Jóna A., Szabolcsvármegyei bronzleletekről: Arch. Ért. 13 (1893) 166—167.; Hampel J., A bronzkor ... CV, CVI. t.

⁴⁶ Holste, F., Hortfunde ... XLIV. t. 1—6.

⁴⁷ Willvonseder, K., Die mittlere Bronzezeit in Österreich. (Wien 1937) 136—138.

⁴⁸ Bóna I.: Arch. Ért. 86 (1959) 56.; Darnay K.: Arch. Közl. 22 (1899) X. t.

⁴⁹ Trógmayer O.: Acta Arch. Hung. 15 (1963) 102.

⁵⁰ Roska M., Erdély Régészeti Repertoriuma (Kolozsvár 1942) 181., 219. kép.

⁵¹ Moga, M.: Dacia 11/12 (1945—47) 261., 3. kép.

Nagybáka (= *Szabolcsbáka, Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.*).

A kemecsei díszített öv tárgyalásánál már említettük, hogy az ebben a leletben levő öv (XXXIII. t. 8) valamivel idősebbnek tekinthető. Ezt a leletnek az ópályi depot-horizonthoz kapcsolódó karperecei támasztják alá (XXXIII. t. 1—7).

Nagyfalu (= *Tiszanagyfalu, Szabolcs-Szatmár m., nyíregyházi j.*).

A lelet korára az egyes, hosszú, élettartamú bronztárgyak formái változása alapján lehet következtetni. Így a félholdas kávájú tokos balta felmagasodó kávája (XXXIV. t. 3), a kevésbé görbült hátú sarlók, valamint a romboid átmetszetű karperec (XXXIV. t. 2) arra utal, hogy a lelet a HA periódus első felében kerülhetett a földre.

Nagyhalász (*Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.*).

A Reinecke BD periódusban feltűnt és a HA-ra jellemző tárgyakat egyaránt találunk a leletben. Az előbbieket sorába a kerek átmetszetű karperecek (XXXVI. t. 5., 9—13), duzzadt nyakú kúpfejű tű (XXXVI. t. 26), nyél-nyújtványos kard (XXXVII. t. 31), kés (XXXVII. t. 28—29), lándzsahegyek (XXXVII. t. 36—37), tokosbalták (XXXVIII. t. 39—45) tartoznak. A lelet korát a HA első felére a romboid átmetszetű karperecek (XXXVI. t. 6—7), fűrészlemezek (XXXVI. t. 17—18), nyugati típusú tokosbalta (XXXVII. t. 38) határozzák meg.

A spirális kartekercsek (XXXV. t. 1—2) a későbronzkor második felétől, s a korai vaskorban leggyakrabban a Felvidéken fordulnak elő, a pilinyi, majd az azt követő Kyjatice kultúra fémművességében.⁵² Valószínűleg a nagyhalászi kartekercsek is onnan származhatnak. A tölcsérsüngő is a pilinyi fémművesség egyik leggyakoribb készítménye (XXXVII. t. 34).⁵³ Északkelet-Magyarországon nyilván pilinyi importtárgy lehet.

Nagykálló (*Szabolcs-Szatmár m., nagykállói j.*).

Mozsolics Amália ezt a leletet a nyugati típusú tokosbalták és a széles pengéjű sarlók alapján a HB₁ periódusba helyezte.⁵⁴

Napkor (*Szabolcs-Szatmár m., nyíregyházi j.*).

Müller-Karpe a napkori lelet nyugati típusú tokosbaltáival (XXXIX. t. 27—31) párhuzamosítható kleendorfi tokosbaltát a középduna-medencei HB₁ leletekhez kapcsolódónak tartja.⁵⁵ A számos idősebb tárgy (sarlók: XXXIX. t. 1—2., 4—7); tölcsérsüngő része: XXXIX. t. 3; karperecek: XXXIX. t. 15—19; markolatnyújtványos kard: XXXIX. t. 23; bordázott karperec: XXXIX. t. 11) a napkori leletben azonban valószínűvé teszi azt, hogy az a HA—HB fordulója körül kerülhetett a földre.

Nyírbogdány (*Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.*).

A csaknem kizárólag tört tárgyakból álló, nyilván beolvasztásra szánt leletet az áttört csüngő (XLI. t. 23) kétségtelenül a HA periódusra keltezi. Ezt megerősíti a nagy számú fűrészlemeztöredék (XLI. t. 46), s a poncolással díszített bronzlemeztöredék (XLI. t. 51).

Nyíregyháza (*Szabolcs-Szatmár m.*).

⁵² Kemenczei T.: *HOMÉ* 4 (1962—63) 38.

⁵³ Uo. 39.

⁵⁴ Mozsolics A.: *Arch. Ért.* 90 (1963) 253., 1. kép.

⁵⁵ Müller-Karpe, H., *Beiträge ...* 127—128., *CLX.* t. 5.; *Holste, F.*, *Hortfunde ...* L. t. 30.

A nagyrészt nyugati típusú tokosbaltákból álló lelet a HA—HB fordulójára keltezhető.

Nyíregyháza, Bujtos-dűlő.

Jósa András megjegyzése szerint a lelet összetartozása bizonytalan. Ezt megerősíteni látszik a lelet összetétele is. A nyitott, pecsétlős végű karperecek a halomsíros kultúra körébe sorolhatók, s aligha keltezhetőek, díszítetlen voltak is tekintetbe véve, a Reinecke BC periódusnál fiatalabb korszakra (XLIII. t. 8, 11). A két spirálkorongban végződő karperec is tartozhat e korszakba.⁵⁶ A négy spirálkorongban végződő karperec (XLIII. t. 3—5) viszont már koravaskori formát mutatnak.⁵⁷

A Nyíregyháza-bujtosi lelet spirálkorongjai (XLIII. t. 1—2) a kézvédő spirálisokkal állnak formai rokonságban, azok mintájára készülhettek. Erről tanúsodik a közéjükön elhelyezett gomb is.

A B_{3a} típusú nyakkorongos csákány (XLIII. t. 7) az ópályi depot-horizont egyik tipikus lelettárgya. Hasonló korra helyezhető a vonalcsoportokkal díszített karperec is (XLIII. t. 12).

A Nyíregyháza-bujtosi lelet tehát igen különböző korú tárgyakkal áll, s nem tartható leletegyüttesnek.

Nyíregyháza, Bujtos II.

Az edény, amelyben a leletet találták (XLIV. t. 24) a Berkesz—Demecser csoporthoz tartozik.⁵⁸ A lelet ennek megfelelően az ópályi depot-horizont jól ismert típusait tartalmazza. Mindössze a tokosbalta tér el az általános formától (XLIV. t. 25), amit azonban nyilván különleges rendeltetési célja magyarázhat meg. Hasonló előfordul az egyidős domahidai leletben is.⁵⁹

Nyírlugos-Szennyepusztá (Szabolcs-Szatmár m., nyírbátori j.).

Jól ismert, s több helyen publikált darabja a leletnek a díszített vödör (XLV. t. 26).⁶⁰ Pontos párhuzamait Hajdúböszörményről⁶¹ és Sényőről (LXIV. t. 1)⁶² ismerjük. A kelet-magyarországi HB periódus egyik vezérlelete.

A nyírlugosi lelet egyéb tárgyai nem korhatározóak. Talán a patkóalakú csüngőket (XLV. t. 8—12) emelhetjük ki, amelyek még a Kárpát-medencében a koszideri fémművészeti kör, illetve a halomsíros kultúra közvetítésével elterjedt patkó alakú csüngőtípusra vezethetők vissza.⁶³ Ezt a nyírlugosi lelet erősen átalakult patkó alakú csüngőivel korban a Reinecke BD periódusra keltezhető Malý Horeš-i,⁶⁴ ördögösfüzesi,⁶⁵ és a HA első felébe tartozó pácini lelet⁶⁶ köti össze. Augusdorfból HA₂ leletből ismeretes patkó alakú csüngő.⁶⁷

Pap (Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.).⁶⁸

⁵⁶ Bóna I.: Acta Arch. Hung. 9 (1958) 238.

⁵⁷ Mozsolics A., Der Goldfund von Velemzentvid. (Basel 1950). 38.

⁵⁸ Berkesz — Nyíregyházi Múzeumban.; Muhi-Csüllődomb—Miskolci Múzeumban.

⁵⁹ Hampel, J., A bronzkor ... CXXIII. t. 7.

⁶⁰ Childe, G., The Danube in Prehistory (Oxford 1929) 212. kép.; PZ 26 (1935) 54.; Man 1926., 84.

⁶¹ Hampel J., A bronzkor ... LXV. t. 3.

⁶² Arch. Ért. 22 (1902) 277.; Childe, G., The Danube ... 375. PZ 26 (1935) 54.

⁶³ Kemenczei T.: HOMÉ 5 (1964—65) — sajtó alatt.

⁶⁴ Pastor, J.: AR 3 (1951) 117. kép.

⁶⁵ Hampel, J., A bronzkor ... LIV. t. 13.; Roska M., Erdély Régészeti Repertoriuma. 262. kép 5—8.

⁶⁶ Lásd 63. j.

⁶⁷ Müller-Karpe, H., Beiträge ... CXXIX. t. 13.

⁶⁸ Arch. Ért. 17 (1897) 355.

Az ópályi lelet-horizont jellemző tárgyait tartalmazza: B₄ típusú nyakkorongos fejszéket (XLVI. t. 182), kerek átmetszetű karpereceket (XLVI. t. 3—4), lándzsahegyet (XLVI. t. 5), duzzadt nyakú füles tűt (XLVI. t. 6),⁶⁹ nagy lemezkorongot (XLVI. t. 7), kerek átmetszetű huzalból készült kézvédő spirális (XLVI. t. 8), valamint egy meghatározhatatlan típusú fejszét (XLVI. t. 9).

Pátroha (Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.).

A lelet legérdekesebb darabjai a két, középen átfúrt, két szélén befelé kunkorodó lemezsüngő (XLVII. t. 7—8). Legősibb formáját a füzesabonyi kultúrában találjuk meg,⁷⁰ majd a Kárpát-medence keleti felében előkerült koszideri típusú raktárleletekben fordul elő (Podgorjány, Tőkés-Kolodnoje).⁷¹ Gyártását itt ezután egészen a HA elejéig nyomon követhetjük (Vel. Lučki, Uioara de Sus, Seleška).⁷² A pátrohai példányok, a lelet egyéb darabjai alapján, a Reinecke BD korszakra helyezhetők.

Piricse (Szabolcs-Szatmár m., nyírbátori j.).⁷³

A leletben levő Reinecke BD típusú Riegsee típusú karddal ellentétben, Reinecke⁷⁴ és Holste⁷⁵ a HA elejére keltezte a leletegyüttest. Ennek helyességét kétségtelenül bizonyítják a nyugati típusú tokosbalták (XLVIII. t. 25—26).

Pusztadobos (Szabolcs-Szatmár m., baktalórántházi j.).⁷⁶

A keresztbefutó bordákkal díszített sarló (XLIX. t. 8) a fiatalabb formák közé tartozik. Ez alapján lehet a leletet a HA elejére keltezni. A kettős spirálisból álló bronztárgy (XLIX. t. 13) talán a kézvédő spirálisokról vette mintáját.

Rohod (Szabolcs-Szatmár m., baktalórántházi j.).⁷⁷

A lelet mindegyik tárgya ismeretes a jellegzetes ópályi típusú raktárleletekből: kerek átmetszetű karperecek (L. t. 1—10), erdélyi típusú tokosbalta (L. t. 11), félholdas kávájú tokosbalták (L. t. 12—13), gombos végű sarlók (L. t. 15—16). Noha ezek a tárgyak fiatalabb leletegyüttesekben is előfordulnak, a tipikus HA formák hiánya miatt a rohodi lelet a Reinecke BD korszakra tartozhat.

Rohod II.⁷⁸

Igen különböző korú tárgyakat tartalmaz a lelet. Legidősebbek a B₄ típusú nyakkorongos csákányok (LII. t. 19—20), amelyek az ópályi depot-

⁶⁹ Párhuzamai: Gemzse—Holste, F., Hortfunde ... XXXVIII. t. 20.; Bükkaranyos — Hampel J., A bronzkor ... CCXVI. t. 10.; Gyulaháza: *Mozsolics A.*: Acta Arch. Hung. 12 (1960) LXIX. t. 7.; Micskepuszta — Roska M., Erdély ... 181., 219. kép 13.; Liptó megye — Hampel J., A bronzkor ... LIII. t. 1.; Vel. Began — Bernjakovic, K.: SA 8 (1960) 390., XIV. t. 1.

⁷⁰ Kalicz Nándor ásatása. A csüngő egy esontvázas sírból került ki. A hivatkozás szíves engedélyezéséért köszönettel tartozom.

⁷¹ Hampel J., A bronzkor ... CXCIX. t. 3.; Bernjakovic, K., 391., XV. t. 2, 4, 10.

⁷² Bernjakovic, K.: SA 8 (1960) 391., XV. t. 9.; Holste, F., Hortfunde ... XLIV. t. 36, 37.; Novotna, M.: *Musaica* 3 (1963) 55.

⁷³ Jósa A., A piricsei bronzleletről: Arch. Ért. 12 (1892) 353.; Hampel, J., A bronzkor ... CXCL. t.

⁷⁴ Reinecke, P.: *Germania* 15 (1931) 198.; Götze Festschrift, 132.

⁷⁵ Holste, F., *Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayers.* (München 1953)

29.

⁷⁶ Holste, F., Hortfunde ... XXXVII. t. 20—26.

⁷⁷ Holste, F., Hortfunde ... XXVII. t. 1—8.

⁷⁸ Holste, F., Hortfunde ... XLI. t. 15—26.

-horizontnak, azaz a Reinecke BD periódusnak felelnek meg korban. A széles pengéjű markolatnyújtványos sarlók⁷⁹ (*LI. t. 4, 8*) és a kiszélesedő végű díszített karperec (*LIII. t. 29*) viszont a HB periódusnál korábban nem fordulnak elő.

A díszített, félkör átmetszetű, kiszélesedő végű karperec típus elterjedését W. Kimmig állította össze. Eszerint Dél-Németországra, Morvaországra, Dunántúltra és Kelet-Magyarországra esik lelőhelyeinek zöme. Korát a HB periódusba állapította meg.⁸⁰ Ugyancsak erre a keletkezésre jutott Müller-Karpe is. A rohodi példánnyal megegyező díszítésű karpereceket a HB₁ korszakra helyezte.⁸¹

A rohodi lelet szárnyasbaltái a HA (*LII. t. 11*), illetve a HB₁ periódusba tartoznak (*LII. t. 12*). A HB periódus első felére keletkeznek a leletet a széles pengéjű sarlók (*LI. t. 4, 8*) és fiatalabb típusú tokosbalták (*LII. t. 13—14, 17—18*) is.

A nyakkorongos csákányok tehát a HB₁ periódusba tartozó rohodi leletben, egy rég elmúlt korszak visszamaradt tárgyainak tekinthetők.

*Rohod III*⁸²

Azt az üstöt, amely a leleteket tartalmazta (*LIV. t. 1*), Merhardt a B₁ csoportba osztotta be, azaz a HB periódusra keletkezte.⁸³ A lelet többi tárgya azt látszik bizonyítani, hogy a HB periódus első felében kerülhettek a földre.

*Taktakenéz (Borsod-Abaúj-Zemplén m., szerencsi j.)*⁸⁴

A Tiszától nyugatra került elő ez a lelet, azonban a tokosbalták nagy része (*LVII. t. 1—7*), a lándzsák (*LVII. t. 17—19*) kétségtelenül a Felső-Tisza-vidéki fémművességi körhöz kapcsolják. A középen bordával díszített bronzszalagból készített kartekercs (*LVII. t. 14*), már inkább az észak-magyarországi hasonló kartekercsekkel mutat összefüggést. A Miskolc melletti Bükkszentlászló-Nagysáncról származó bronzleletben hárfafibulával fordulnak elő, tehát a HB periódusba tartoznak.⁸⁵ A HB korszakra keletkeznek a taktakenézi leletet a félkör átmetszetű díszített karperecek is (*LVII. t. 21—24*). Müller-Karpe megállapítása szerint, az ilyen díszű karperecek már a HB₂ fokozatra jellemzőek.⁸⁶

Tiszaeszlár-Sinkahegy tájéka (Szabolcs-Szatmár m., tiszalöki j.)

A kiszélesedő végű díszített karperec (*LVIII. t. 1*) és a széles pengéjű markolatnyújtványos sarlók (*LVIII. t. 15—22*) a HB periódusban határozózzák meg a lelet korát.

*Tiszaeszlár*⁸⁷

Müller-Karpe a leletben levő kardot, az Illertissen típusba osztotta be. E kardtípus koráról azt állapította meg, hogy gyártása a HA₁ periódus máso-

⁷⁹ Holste, F.: Bayr. Vorgesch. Bl. 13 (1936) 10—11.; Sprockhoff, E.: PZ 1945—50.
81.

⁸⁰ Kimmig, W.: Fundberichte aus Schwaben 14 (1957) 66.

⁸¹ Müller-Karpe, H., Beiträge ... 167.

⁸² Josa A., Hallstatti vagy nyíri kultúra: MKÉ 4 (1910) 110—113., I—III. t.

⁸³ Merhardt, G.: Festschrift RGZM 2 (1952) 4.

⁸⁴ Josa A., Hallstatti vagy nyíri kultúra: MKÉ 4 (1910) 113., IV. t.; Ua.: Arch. Ért. 22 (1902) 275—276. Holste, F., Zur Chronologie ... XXII. t.

⁸⁵ Miskolci Múzeumban. Lelt. sz.: 53.705.1—12.

⁸⁶ Müller-Karpe, H., Beiträge ... 128., CXLI. t. A. 7—10.

⁸⁷ Holste, F., Hortfunde ... XXXIX. t. 14—25.

dik felében kezdődött el, de idősebb a HA₂ korú kardoknál. Elterjedésének központja Dél-Bajorország volt.⁸⁸

A tiszaezlári lelet kormeghatározására nem az Illertissen típusú kard (LIX. t. 7), hanem a HB₁ periódusra jellemző karperec (LVIII. t. 3) és tokosbalta (LIX. t. 15) a mérvadó.

Tiszaszentmárton (Szabolcs-Szatmár m., kispárdai j.).⁸⁹

A lelet a Kárpát-medence keleti felében, a Reinecke BD korszaktól eltérő, de a HA periódusban is előforduló tárgyakat tartalmaz. A fiatalabb típusok hiánya miatt a Reinecke BD periódussal párhuzamosítható korra keltezhető.

Tura (= Nyírtura, Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.).

A fiatalabb típusú tokosbalták (LXI. t. 4—6) alapján, s annak figyelembe vételével, hogy a HB formák hiányoznak, a lelet a HA periódus második felére helyezhető.

Berencs (= Rétközberencs, Szabolcs-Szatmár m., kispárdai j.).

A B₁ típusú nyakkorongos csákányokból álló lelet (LXII. t. 1—6) kétségtelenül az ópályi depot-horizonthoz sorolható, azaz időben a Reinecke BD periódusnak felel meg.

Ecsedi láp (Szabolcs-Szatmár m.).

A Nyír szélén, az ecsedi láp lecsapolásakor került elő a lelet. A széles pengéjű, pecek nélküli sarló (LXII. t. 4) a HB periódusba tartozik. A tokosbalták is megfelelnek ennek a kornak.

Viss (Borsod-Abaúj-Zemplén m., sátoraljaújhegyi j.).

A lelőhely a Tiszától nyugatra, az Észak-Magyarországon a későbronzkorban elterjedt pilinyi kultúra területére esik. Pilinyi típusnak azonban csak a tölcsércsüngő nevezhető (LXIII. t. 2). A többi tárgy egyaránt előfordul a pilinyi kultúra és a Felső-Tisza-vidék területén, bár kétségtelenül a Felső-Tisza-vidéki—erdélyi fémművesség alakította ki azokat.

A pilinyi kultúra raktárleleteinek zöme a HA első felében került a föld alá. A vissi lelet típusait tekintve, a Reinecke BD korszakra helyezhető, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy ezek előfordulnak a pilinyi kultúra raktárleleteiben fiatalabb tárgyak társaságában is.

Tiszaladány (Borsod-Abaúj-Zemplén m., szerencsi j.).

Az egyes bronztárgyak gyakori elemei az ópályi depot-horizont körébe sorolható raktárleleteknek, így hovatarozásuk aligha kétséges.

Rohod.

A karperecekből álló lelet az ópályi depot-horizont körébe tartozhat (LXIII. t.).

Máriapócs (Szabolcs-Szatmár m., nyíregyházi j.).

Két, Merhardt által B₁ típusnak meghatározott üstből álló lelet. Korai HB periódus (LXIV. t.).⁹⁰

Beszterec (Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.).⁹¹

Riegsee típusú kard. A nyugati urnamezős körben a Reinecke BD kor-

⁸⁸ Müller-Karpe, H., Vollgriffschwerter ... 102., XXI. t. 3.

⁸⁹ Jóna A., A tiszaszentmártoni bronzleletről: Arch. Ért. 13 (1893) 259.; Holste, F., Hortfunde ... XXXVII. t. 12—19.

⁹⁰ Jóna A., A taktakenézi bronzleletről: Arch. Ért. 22 (1902) 279.; Merhardt, G., Festschrift RGKM 2 (1952) I. t. 1—2.

⁹¹ Jóna A., A szabolcsvármegyei bronzkardokról: Arch. Ért. 26 (1906) 281., 6. kép.

szakba tartozik. Kelet-Magyarországon azonban csak HA₁ korú leletegyüttesekből ismerjük (Aranyos, Piricse, Uioara de Sus).

Döge (Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.).

Egy nyélnyújtványos és egy tömör markolatú kard került együtt elő (LXV. t. 2—3). Müller-Karpe, a tömör markolatú kardot a lipitói típus II. variánsába osztotta be, azaz a HA₂ korszakba keltezte.⁹²

Vaja (Szabolcs-Szatmár m., baktalórántházi j.).

A lelet tömör markolatú kardját (LXVI. t. 6), Müller-Karpe a lipitói típus első variánsához sorolta. Kora ennek megfelelően HA₁. A lelet nyélnyújtványos kardjai megfelelnek ennek a keltezésnek.⁹³

Pazonny (= Nyírpazonny, Szabolcs-Szatmár m., nyíregyházi j.).

Lipitói típusú kardok a HA periódusból (LXVII. t. 7—8).⁹⁴

Tiszakarád (Borsod-Abaúj-Zemplén m., sátoraljaiújhegyi j.).

Csészés markolatú kard (LXVIII. t. 9), a HB periódusba sorolható. Tiszakarádról még egy lelet ismeretes, csészés markolatú karddal.⁹⁵ Ez azonban nem azonos a most közlöttel.

Tuzsér (Szabolcs-Szatmár m., kisvárdai j.).

Két lipitói és egy csészés markolatú kard került itt együtt elő (LXVIII. t.). A lelet kora ennek megfelelően HB periódus eleje.⁹⁶

Nagyhalász (Szabolcs-Szatmár m., kemecsei j.).

A rombold átmetszetű, vastag karperecek alapján (LXXIII. t. 1—2) a lelet a HA periódus elejére helyezhető.

Szörványtelek. (LXIX. t. — LXXIII. t.).

A szörványtelek közt szereplő tárgyak általában egyeznek a leletegyüttesekben előforduló, már tárgyalt későbronzkori—koravaskori formákkal. Ezért külön nem foglalkozunk velük. Néhány, a megismert típusoktól eltérő tárgyat azonban meg kell külön is említenünk. Így a hujajai tőr (LXIX. t. 10) és egy Szabolcs megyei fejsze (LXXI. t. 54) a korai bronzkorba tartozik. Nem őskori viszont a LXIX. t. 19. sz. alatt feltüntetett kapa. Valószínűleg szintén nem az őskorból származnak a buzogányok (LXX. t. 24—32), noha a badalói leletből ismerünk egy bronz buzogányfejet.⁹⁷ Ez azonban a fentiek-től eltérő alakú. Meg kell említenünk, hogy Bernjakovic is inkább középkorinak gondolja az Ungvár és Munkács környékéről származó számos szörványos példányt.⁹⁸

⁹² Müller-Karpe, H., Vollgriffschwerter ... 22., XX. t. 4.

⁹³ Jóna A., Szabolcsmegyei bronzleletekről: Arch. Ért. 13 (1893) 168., 4. ábra.; Arch. Ért. 26 (1906) 281., 4. kép.; Hampel J., A bronzkor ... CXCVII. t. 4.; Müller-Karpe, H., Vollgriffschwerter ... 22., XVIII. t. 5.

⁹⁴ Jóna A.: Arch. Ért. 26 (1906) 281., 11. kép.; Müller-Karpe, H., Vollgriffschwerter ... XXIV. t. 9.

⁹⁵ Holste, F., Hortfunde ... XXIII. t. 9—11.; Müller-Karpe H., Vollgriffschwerter ... 37., CLXI. t. C.

⁹⁶ Jóna A.: Arch. Ért. 13 (1893) 168., 1—3. kép.; Arch. Ért. 26 (1906) 280., 1—3. kép.; Hampel, J., A bronzkor ... CXCVII. t. 1—3.; Müller-Karpe, H., Vollgriffschwerter ... XIX. t. 8., XXXIV. t. 3., XXXVIII. t. 6.

⁹⁷ Hampel J., A bronzkor ... CLXXXVIII. t. 5.; Bernjaković, K.: SA 8 (1960) VIII. t. 8.

⁹⁸ Bernjaković, K.: SA 8 (1960) 339.

III.

A Jósa András által összegyűjtött északkelet-magyarországi raktárleletek közül a legidősebbek a Reinecke BD korszakkal párhuzamosítható korszakra keltezhetők. Ezek a következők: Bezdéd (XVI. t.), Demecser-Badarászsziget (XXII. t. — XXIII. t. 13—18), Gemzse (XXIII. t. 1—6), Gyulaháza (XXV. t.), Nagybáka (XXXIII. t.), Nyíregyháza-Bujtos II. (XLIV. t.), Pap (XLVI. t.), Pátroha (XLVII. t.), Rohod (L. t.), Tiszaszentmárton (LX. t.), Berencs (LXII. t.), Rohod (LXIII. t.), Tiszaladány (LXIII. t. 1—4) Kemece, Orvosdomb dülő (XXXI. t.).

Az északkelet-magyarországi Reinecke BD periódusnak megfelelő korú kincsek két csoportra oszthatók. Az elsőnek jellemző tárgyai a következők: B₃—B₄ típusú nyakkorongos fejszék (pl.: XXV. t. 1); meghosszabított nyéltetős fejszék (Domahida); erdélyi típusú (pl.: XXV. t. 2—3) és félholdas kávájú tokosbalták (pl.: XXII. t. 1—3); kerek átmetszetű vonalmintával díszített karperecek (pl.: XXIII. t. 13—14); kerek húzalból készült kézvédő spirálisok (pl.: XLVI. t. 8); füles tűk (XLVI. t. 5); bütykösnyakú tűk (pl.: XVI. t. 4); nagy lemezkorongok (XLVI. t. 7); babérlevél alakú lándzsahegyek (XLVI. t. 5); bordázott tokú lándzsahegyek (pl.: XXII. t. 10—11); nyélnyújtványos török (pl.: XXV. t. 4). Mindezek a tárgyak a helyi fémművesség termékeinek tekinthetők, többségük eredete még a középső bronzkori magas színvonalú erdélyi—Felső-Tisza-vidéki bronziparra nyúlik vissza. Így a nyakkorongos és nyéltetős fejszék, kézvédő spirálisok, bordázott tokú lándzsahegyek, középső bronzkori előzményeit jól ismerjük.⁹⁹

A középső bronzkori Apa-Gaura és a későbronzkori ópályi kincslelet-horizont közti időt a koszideri típusú kincsleletek korszaka töltötte ki. A Felső-Tisza-vidéki koszideri típusú kincsekben (Zajta, Podgorjany, Kolodnoje — Tókés)¹⁰⁰ megtaláljuk nagyrészt azokat a típusokat, amelyek az ópályi lelet-horizontban középső bronzkori eredetűek.

Az ópályi típusú raktárleletek első csoportjába a következőket oszthatjuk be: Bezdéd, Gemzse, Nagybáka, Nyíregyháza-Bujtos II, Pap, Rohod (L. t., LXIII. t.), Tiszaszentmárton, Berencs, Tiszaladány, Ópályi, Nyírbélték,¹⁰¹ Gyulaháza—Nyírkárász,¹⁰² Domahida,¹⁰³ Gemzse¹⁰⁴ Jéke,¹⁰⁵ Trebisov,¹⁰⁶

⁹⁹ Nyakkorongos fejszékre és kézvédő spirálisokra: Bóna, I.: Acta Arch. Hung. 9 (1958) 238.; Nyéltetős baltákra: Childe, G., The Danube ... 172.; Willwonseder, K., Die mittlere Bronzezeit in Österreich. (Wien 1937) 76.; Nestor, I.: BRGK 22 (1932) 130.; Popescu, D., Die Frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgens. (Bucuresti 1942) 121.; Bordázott tokú lándzsára: Horedt, K.: Dacia 4 (1960) 129.

¹⁰⁰ Zajta: Tompa, F.: BRGK 24/25 (1934—35) XXXV. t. 1, 2, 4—8.; Bóna I.: Ann. Un. Scien. Bp. de R. Eötvös Nom. 2 (1960) 269., 48. j.; Podgorjany: Bernjakovič, K.: SA 8 (1960) 350., XV. t. 1, 2, 4, 6, 10, XIII. t. 8, XIV. t. 18.; Tókés: Bernjakovič, K.: SA 8 (1960) 349—350., IX. t. 2, XIII. t. 9—13, XIV. t. 7, 14, 16.; Lehoczky T.: Arch. Ért. 13 (1893) 260—262.; Hampel, J., A bronzkor ... CXCI. t. 1—12.

¹⁰¹ Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 13 (1963) I—VI. t.

¹⁰² Mozsolics A.: Acta Arch. Hung. 12 (1960) 113—123.

¹⁰³ Hampel J., A bronzkor ... CXXII—CXXIV. t.

¹⁰⁴ Holste, F., Hortfunde ... XXXVIII. t. 17—29.

¹⁰⁵ Kisvárdai múzeumban. A lelet kerek átmetszetű húzalból készült kézvédő spirálisokból áll.

¹⁰⁶ Budínský-Krička, V.: AR 13 (1961) 48., 63—64. kép.

Volavec,¹⁰⁷ Slavkovce,¹⁰⁸ stb,¹⁰⁹ A második csoportba sorolhatjuk a felsőboldádi,¹¹⁰ Demecser-Badarász-szigeti, Kemece, Orvosdomb-dülői, és a pátrohai leletet. Erre a csoportra az jellemző, hogy már nyugati típusú bronztárgyak is előfordulnak benne, így főleg a markolatnyújtványos sarlók, ívelt oldalú lándzsahegyek. A helyi eredetű bronztárgyak közül szinte teljesen hiányoznak a nyakkorongos csákányok, nyéltetős fejszék, kézvédő spirálisok, lemezkorongok, viszont a karperecek és a félholdas kávájú tokosbalták gyakoriak.

Az ópályi típusú raktárleletek közt tipológiai alapon szétválasztott két csoport között időrendi különbséget nem lehet megállapítani, hiszen számos közös típus köti őket össze. A két csoport összetétele közti különbség azonban jól tükrözi azt a fokozatos változást, amelyet a nyugati típusú bronztárgyak megjelenése, majd egyre nagyobb mértékben való elterjedése nyomán következett be a Felső-Tisza-vidéki fémművességben. Ebben az értelemben lehet az ópályi depot-horizonton belüli időbeli különbségről beszélni, mert míg az első csoport csupán a helyi fémművesség termékeit tartalmazza, addig a második már a nyugati hatás kezdetét jelzi.

Mozsolics Amália az ópályi típusú raktárleleteket a felsőszőcsi csoport hagyatékának tartotta. A Reinecke BD periódusnak megfelelő korszakban azonban Észak-Magyarországon, egy kétségtelenül felsőszőcsi összetevőt is tartalmazó, azonban lényegében már más jellegű Berkesz—Demecser csoport foglal helyet. Ennek kialakulása a Közép-Tisza menti kultúra népének északkelet felé hatolása révén következett be.¹¹¹ Ehhez a Berkesz—Demecser csoporthoz köthetők az ópályi típusú raktárleletek. A fémművesség töretlen fejlődését, amit a kerámia és fémleletek egyértelműleg igazolnak, a felsőszőcsi csoport népességének jelentős továbbélése tette lehetővé.

Az ópályi típusú kincsleletek földbekerülésének oka minden valószínűség szerint az Északkelet-Magyarország területét is birtokába kerítő Gáva kultúra népének előrenyomulása volt. Azt, hogy ez egy vagy több hullámban történt, s az ópályi típusú raktárleletek közt megmutatkozó tipológiai különbség mennyiben vezethető erre vissza, a mai leletek alapján, hiteles temetőanyag nélkül, eldönteni aligha lehet.

Az Északkelet-Magyarországon előkerült bronz raktárleletek következő időrendi csoportját a jelentős számú nyugati típusú tárgyat, főleg tokosbaltákat és sarlókat tartalmazó leletek alkotják. Új formák jelentek meg: nyugati típusú tokosbalták (pl.: *III. t. 54*), tokos vésők (*VII. t. 78—79*), fűrészlemezek (pl.: *X. t. 1—13*), romboid átmetszetű díszítetlen karperecek (*VIII. t. 101—102*), szárnyasbalták (pl.: *XII. t. 43—45*), díszített öv (*XXXII. t. 20*), gávai típusú csüngő (*XXIV. t. 4*), lipthói típusú kardok. Ekkor válik csak ismertté Erdélyben már a Reinecke BD korszakban előfordult (Drajna-de-Jos) horgas markolatú sarló (*III. t. 47*). Az előbbi korszak jellegzetes helyi eredetű tárgyaiból, eltekintve a HA korszakban is gyakori erdélyi típusú és félholdas kávájú tokosbaltáktól, s karperecektől, csak egy-egy található meg ezekben

¹⁰⁷ Jankovich, M., Podkarpatska Rus Prehistori (Munkács 1931) 29., V. t. 7, VII. t. 20—23; Bernjakovič, K.: SA 8 (1960) 353.

¹⁰⁸ Vízfal, J.: AR 14 (1962) 793—800., 257—258. kép.

¹⁰⁹ Az erdélyi leletekre vonatkozólag lásd: Rusu, M.: Dacia 7 (1963) 180.

¹¹⁰ Holste, F., Hortfunde ... XXXIII. t. 27—30.

¹¹¹ Kemenczei T.: Arch. Ért. 90 (1963) 183.

a leletekben. Igen gyakoriak viszont, a még a Reinecke BD korszakban Északkelet-Magyarországon feltűnt nyugati típusú fémek. Hosszú ideig való használatukra legjellemzőbb példa a piricsei Riegsee típusú kard (*XLVIII. t. 23*), amely HA₁ korú tokosbalták társaságában került elő.

A HA korszak első felébe a következő raktárleleteket sorolhatjuk: Apagy (*I—III. t.*), Balsa (*IV—IX. t.*), Berkesz, Csonkás dűlő (*X—XV. t.*), Bodrogzsadány (*XVII—XIX. t.*), Gégény (*XXIV. t.*), Kemece, Vitéz Lajos birtoka (*XXVII—XXX. t.*), Kemece, Fráter Miklós birtoka (*XXXII. t.*), Nagyfalu, Kistelek dűlő (*XXXIV. t.*), Nagyhalász, Pálhalom (*XXXV—XXXVII. t.*), Nyírbogdány (*XL—XLI. t.*), Piricse (*XLVIII. t.*), Pusztadobos (*XLIX. t.*), Nagyhalász, Tétke domb (*LXXIII. t.*).

A HA periódus első felére keltezhető leletek Északkelet-Magyarországon már a Gáva kultúrával kapcsolhatók össze. Valószínű, hogy a nagyszámú, nem helyi eredetű bronztárgy fellépése is a Gáva-kultúra mozgásával hozható kapcsolatba. A leletek elrejtésének oka jelenleg még ismeretlen. Nagy számuk, egy időpontra való keltezhetőségük azonban aligha belső ellenségeskedésekre vezethető vissza. Itt inkább ismét utalhatunk a Gáva-kultúra esetleges több hullámban való előrenyomulására.

Különösen akkor tűnik fel a HA periódus első fele bronzleleteinek nagyobb mennyisége, ha a korszak második feléből származó bronzleletek számával hasonlítjuk össze. Anyagunkból mindössze hármat tudunk megemlíteni: Bököny (*XX. t.*), Buj (*XXI. t.*), Tura (*LXI. t.*). Ezek közül azonban nem választja el éles különbség a bökönyi és buji leletet a HA periódus első felére, míg a turai leletet a HB₁-re keltezhető raktárleletektől.

A HA₂ korszakból származó leletek csekélyebb száma nem jelenti azt, hogy a bronzművesség visszaesett volna a Felső-Tisza-vidéken, sőt inkább a zavartalan belső fejlődésről tanúskodik. Ezt a következő periódusból származó leletek is meggyőzően bizonyítják.

A HB periódust a következő leletek képviselik: Nagykálló (*XXXVIII. t.*), Kántorjánosi (*XXVI. t.*), Napkor, Ludastó dűlő (*XXXIX. t.*), Nyiregyháza (*XLII. t.*), Nyírlugos-Szenyvespuszta (*XLV. t.*), Rohod (*LI—LIII. t.*), Rohod (*LIV—LVI. t.*), Taktakenéz (*LVII. t.*), Tiszaeszlár-Sinkahegy (*LVIII. t.*), Tiszaeszlár (*LIX. t.*), Máriapócs (*LXIV. t.*). Tárgyaikat két nagy csoportra oszthatjuk: a helyi fémművesség által kialakított típusokra és az idegen, nyugati eredetű formákra.

A HB kori fémművesség helyi előzményeit a HA perióduson át egészen az ópályi depot-horizontig lehet követni. Félholdas kávájú tokosbalták, karperecek, sarlók, csüngők, bizonyítják ezt. Az új formákat mindenekelőtt a bronzedények, üstök, hajdúböszörményi típusú vödörök képviselik. Ezek mellett nagy számban készítette a helyi fémművesség az új, fiatalabb nyugati típusú bronztárgyakat: tokosbaltákat (pl.: *XXXVIII. t. 3—11*), széles pengéjű markolatnyújtványos sarlókat (pl.: *XXXVIII. t. 12—13*), karpereceket (pl.: *LIII. t. 29*). Erre a korszakra jellemzőek a felsőszárnyállású balták (*LII. t. 12*) és csészés markolatú kardok is (pl.: *LXVII. t. 9*). A HB korszak jelentette a Felső-Tisza-vidéken a bronzművesség utolsó nagy fellendülését.

A fentebb tárgyalt időrendi kérdéseken túl, még számos probléma vetődik fel a Felső-Tisza-vidéki bronzművesség vizsgálatakor, így a más területekkel való kapcsolatok, a kulturális háttér, gazdasági-társadalmi vonatkozások, stb. Ezek érintése azonban már kívül esik, a Jósa András sokáig kiadatlan

tanulmányában összegyűjtött leletanyag időrendi meghatározását célul kitűző cikkünk keretein. Megoldásuk csak egy, a teljes Felső-Tisza-vidéki bronz leletanyagot értékelő munka feladata lehet.

Kemenczei Tibor

---

*Engedve a szakemberek kívánságának, *Jósa András*: „Bronzkori halmazleletek” című posztumusz munkáját, melynek kézírata még 1917-ben fejeződött be, évkönyvünkben közreadom. Együttal folytatni kívánom azt a programomat, amely *Jósa* gazdag régészeti munkásságának ismertetését és gyűjteményes kiadását tűzte ki célul.

Eddig megjelent:

Csallány Dezső, *Jósa András* (1834—1918) irodalmi munkássága: *Jósa András Múzeum Kiadványai*, 1 (1958) 116 pp.

Jósa András régészeti és múzeumi vonatkozású hírlapi cikkei (1889—1900): *Jósa András Múzeum Kiadványai*, 2 (1958) 184 pp. (Összeállította *Csallány D.*).

Jósa András régészeti dolgozatai, amelyek országos kiadványokban vagy folyóiratokban jelentek meg (32 munka): *Jósa András Múzeum Kiadványai*, 2 (1958) 1—4. l. (Bevezetés, *Csallány D.*)

Jósa András régészeti és múzeumi vonatkozású hírlapi cikkei (1901—1907): *Jósa András Múzeum Kiadványai*, 4 (1965) (Összeállította *Csallány D.*) (rota-kiadás alatt).

De más gyűjteményes cikkeit is előkészítettem kiadásra.

Jósa jelen munkája, csaknem 50 év után lát napvilágot, így szükséges volt, hogy a jelenlegi kutatásnak megfelelően mutassuk be az 1917-ig összegyűjtött depot-leleteket. Ezt a kronológiai értékelést, kérésre, *Kemenczei Tibor* muzeológus (Miskolc, Herman Ottó Múzeum) végezte el, akinek nemcsak én mondok köszönetet fáradságos és értékes munkájáért, de hálás lesz érte az egész régészeti szakirodalom is, hogy *Jósa András* gazdag munkásságát, mely ezen posztumusz munkájában csúcsosodik ki, megismertethettük a világ előtt.

SZERKESZTŐ